

УДК 339.7

Сотченко Є.В.

*здобувач кафедри світового господарства
та міжнародних економічних відносин**Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ТА РОЗРАХУНКІВ ЗА НИМИ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

CURRENT STATE AND PROBLEMS OF IMPROVING EFFICIENCY EXPORT-IMPORT TRADING OPERATIONS AND PAYMENT FOR UKRAINIAN FOREIGN ECONOMIC

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено сутність поняття зовнішньоекономічної діяльності відповідно до чинного законодавства, теоретичні основи здійснення експортно-імпортних операцій. Досліджено сучасний стан зовнішньої торгівлі України. Визначено необхідність оптимізації форм міжнародних розрахунків, які застосовуються під час зовнішньоторговельних операцій, із використанням галузевого підходу.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, реекспорт, реімпорт, методи експортно-імпортних операцій.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются сущность понятия внешнеэкономической деятельности в соответствии с действующим законодательством, теоретические основы осуществления экспортно-импортных операций. Исследовано современное состояние внешней торговли Украины. Определена необходимость оптимизации форм международных расчетов, применяемых при внешнеэкономических операциях, с использованием отраслевого подхода.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, импорт, реекспорт, реимпорт, методы экспортно-импортных операций, международные расчеты.

ANNOTATION

This paper focuses on the essence of the concept of foreign economic activity in accordance to the current legislation, the theoretical foundations of applying the export-import operations. The modern state of Ukraine's foreign trade researched. Determined the necessity to optimize the forms of international payments, which are applied at foreign trade operations using a sectoral approach.

Keywords: foreign trade, export, import, re-export, re-import, methods of export-import operations, international payments.

Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку економік країн світу, коли відносини з кожним роком під впливом посткризових перетворень все більше поглиблюються, взаємний обмін та співробітництво в різних галузях економіки розвиваються стрімкими темпами. Цей процес потребує вдосконалення технологій проведення зовнішньоекономічних операцій та сучасних міжнародних розрахункових технологій, особливо з огляду на турбулентність сучасного бізнес-середовища. Однією з найбільш поширених форм відносин є зовнішня торгівля між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення ефективності здійснення експортно-імпортних операцій висвітлені у пра-

цях як вітчизняних, так і зарубіжних учених, таких як М.В. Афанасьєв, Г.С. Вечканов, О.Д. Давидов, О.М. Крамарєва, Ю.В. Макогон, П.А. Орлов, В.В. Рокоч, Є.В. Савельєв, П.Е. Самуельсон, М. Портер та ін.

Мета статті – дослідити теоретичний базис та чинне законодавство України для регулювання зовнішньоекономічної діяльності, аби мати змогу спрогнозувати ситуацію та обґрунтувати необхідність подальшої оптимізації розрахунків під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чинним законодавством України у сфері зовнішньоекономічної діяльності визначено, що зовнішньоекономічна діяльність – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на відносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [2].

У найбільш загальному вигляді міжнародні операції, які пов'язані з товарною торгівлею, поділяються на такі два основні типи, як:

- купівля-продаж товарів;
- товарообмінні операції.

Далі розглянемо перший із цих двох видів торгівлі. Міжнародна купівля-продаж товарів – це транскордонне передання одним контрагентом, експортером, товарів іншому контрагенту, імпортеру, за умови сплати останнім відповідної погодженої кількості грошей у певній валюті.

Виділяють такі види операцій купівлі-продажу товарів, як:

- експорт;
- імпорт;
- реекспорт;
- реімпорт [3];
- компенсаційні угоди.

Експортом називають продаж товарів чужоземним суб'єктам господарювання та вивезення товарів через митний кордон держави, у тому числі реекспорт товарів, крім передавання майна суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності чужоземному суб'єктові господарювання за кордоном як натуральної частки участі

у формуванні статутного капіталу для спільної господарської діяльності [1].

Імпорт називають ввезення із-за кордону товарів, послуг, технологій, капіталу, цінних паперів для їх реалізації чи застосування на внутрішньому ринку.

В основі імпорту лежить міжнародний поділ праці, природні умови (наявність мінеральних та сільськогосподарських ресурсів тощо), рівень розвитку продуктивних сил та ін.

Обсяг імпорту залежить від величини виторгу, кон'юнктури, валютних резервів країни тощо [1, с. 20].

Реекспорт перепродажів пов'язаний із вивезенням за кордон раніше імпортованого товару, який не піддавали переробці [1, с. 22].

Реімпорт – придбання із ввезенням із-за кордону раніше експортованого товару, який там не піддавали переробці [1, с. 23].

Компенсаційні угоди – це коли підприємство продає своє обладнання за оплату у вигляді продукції, виготовленої на ньому, або ж надає ліцензії і технології, отримуючи у вигляді оплати продукцію, отриману з їх використанням [9, с. 124].

Одна й та сама операція водночас є експортом для того, хто вступає у неї як власник товарів, та імпортом для того, хто розплачується за них грошима.

Таким чином, у суб'єктному аспекті цей критерій поділяє торговельних контрагентів на експортерів та імпортерів, причому такими є як господарські структури, які безпосередньо беруть участь в операціях купівлі-продажу, так і країни, до яких належать відповідні комерційні організації. Зауважимо при цьому, що контрагентами можуть бути і держави загалом [3, с. 34].

У міжнародній торговельній практиці використовуються два основні методи здійснення експортно-імпортних операцій, такі як прямий (direct) експорт та імпорт, що передбачає постачання товарів промисловими підприємствами безпосередньо іноземному споживачеві або закупівлю у нього відповідних товарів, і непрямий (indirect) експорт та імпорт, що припускає продаж і купівлю товарів через торговельних посередників.

Для сучасного етапу розвитку великого виробництва з величезною концентрацією і централізацією капіталу характерним є розширення прямого експорту й імпорту.

Прямий метод зовнішньоекономічних операцій застосовується:

- під час продажу і закупівлі промислової сировини на основі довгострокових контрактів;
- у разі експорту дорогого і великогабаритного устаткування;
- у разі експорту стандартного устаткування через закордонні філії;
- під час закупівлі сільськогосподарських товарів у фермерів;
- у разі продажу і закупівлі товарів державою.

Прямі зв'язки мають низку переваг: більш тісні контакти з контрагентом; краще знання кон'юнктури ринку; швидке пристосування своїх виробничих потужностей до потреб покупця. Проте і непрямий експорт та імпорт продовжують зберігати своє значення, якщо застосовуються:

- у разі збуту стандартного промислового устаткування;
- у разі збуту споживчих товарів;
- під час реалізації другорядної продукції;
- на окремих важкодоступних і маловідомих ринках;
- під час просування нових товарів;
- у разі відсутності власної збутової мережі;
- за умови, що торгівля монополізована значними торговельно-посередницькими фірмами.

У непрямого методу експортно-імпортних операцій також є свої переваги (рис. 1), а саме:

Для здійснення регулювання зовнішньоторговельної діяльності держава використовує систему заходів, заснованих на сукупному поєднанні та використанні економічних та адміністративних методів відповідно до законодавства України [11].

Згідно з чинним законодавством за суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності закріплена можливість застосування методів митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності. Як показує світова практика, обидва методи активно засто-

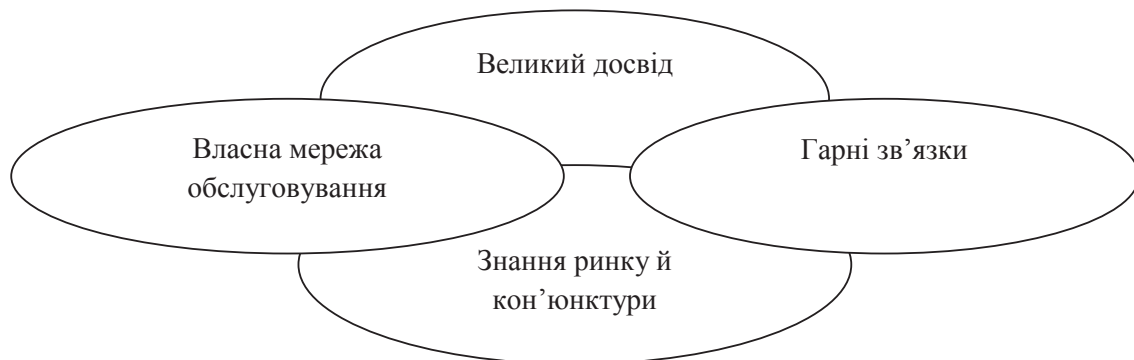

Рис. 1. Переваги непрямого методу експортно-імпортних операцій

Джерело: складено автором за матеріалами [5]

совуються під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Далі вважаємо за доцільне безпосередньо проаналізувати сучасний стан експортно-імпорتنих операцій України в динаміці протягом 2010-2017 років загалом та у розрізі операцій, пов'язаних із товарним асортиментом.

Металургійні галузь в Україні у січні 2017 року наростила надходження від експорту чорних металів на 71,9% порівняно з аналогічним періодом 2016 року – до 654,819 млн дол. (у січні 2016 року – 380,988 млн дол.).

Згідно з даними на чорні метали за цей період прийшлося 21,64% загального обсягу надходжень від експорту товарів проти 18,64% за перший місяць минулого року.

У грудні 2016 надходження від експорту чорних металів становили 621,784 млн дол.

Згідно зі статистикою в січні 2017 року відбувалося зростання імпорту аналогічної продукції на 42,4% – до 54,443 млн дол. У грудні цей показник становив 66,047 млн дол.

Крім того, Україна в січні 2017 року збільшила експорт металовиробів на 37,7% – до 58,649 млн дол. У грудні їх поставлено на 60,965 млн дол. [4].

Аналізуючи рис. 2, спостерігаємо, що протягом 2010-2014 років обсяг експорту товарів

з України у динаміці протягом 2010-2012 років мав зростаючу тенденцію, тоді як у 2013 році обсяг експорту порівняно з 2012 роком скоротився на 5 497 788,5 тис. дол. США і становив 63 312 022,1 тис. дол. США. Станом на листопад 2014 року обсяг експорту становив лише 50 113 594,9 тис. дол. США. Тенденція обсягу імпорту, як бачимо, аналогічна – станом на кінець 2014 року обсяг імпорту товарів знизився до 49 820 392,1 тис. дол. США. За допомогою рис. 3 проаналізуємо сальдо зовнішньої торгівлі товарами протягом 2010-2014 років.

Як видно з рис. 3, сальдо зовнішньої торгівлі товарами в Україні протягом 2010-2013 років спостерігалось негативне, тобто мало місце перевищення імпорту над експортом, що є негативним для економіки країни, адже може свідчити про низьку конкурентоспроможність продукції країни на світовому ринку. Винятком є 2014 рік, де станом на кінець листопада спостерігається перевищення експорту над імпортом у розмірі 293 202, 8 тис. дол. США.

Далі аналізуємо зовнішню торгівлю послугами (рис. 4).

З рис. 4 видно, що протягом 2010-2014 років обсяг експорту послуг з України мав змінну тенденцію: зростання протягом 2010-2011 років, незначне зниження обсягу експорту у 2012 році

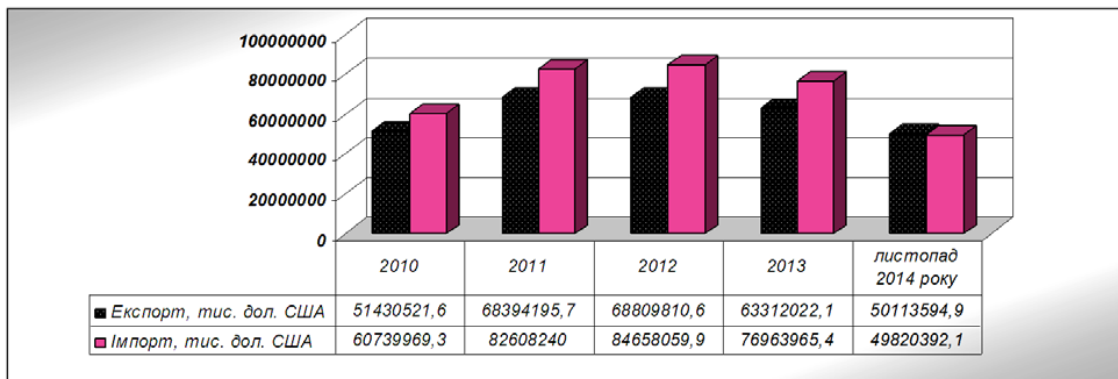

Рис. 2. Динаміка обсягу зовнішньої торгівлі товарами в Україні протягом 2010-2014 років, тис. дол. США

Джерело: складено автором за даними [4]

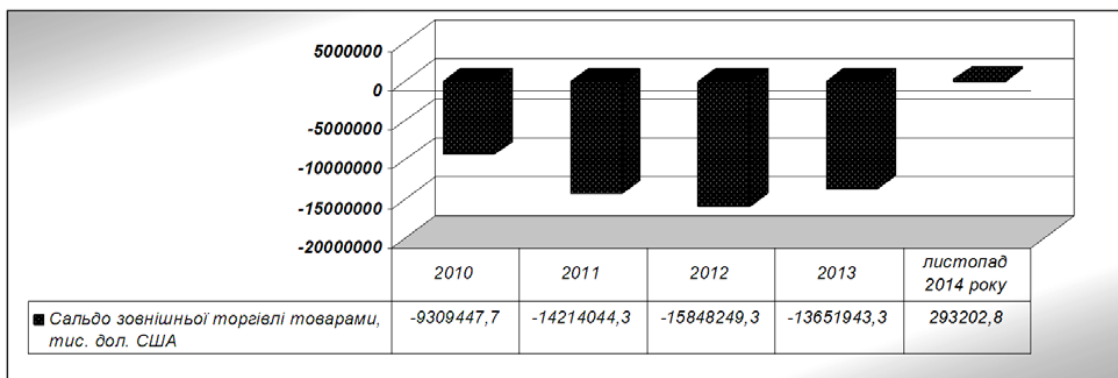

Рис. 3. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі товарами в Україні протягом 2010-2014 років, тис. дол. США

Джерело: складено автором за даними [4]

до 13 599 128 тис. дол. США, у 2013 році спостерігаємо зростання експорту на 1 237 136,2 тис. дол. США до 14 836 264,2 тис. дол. США.

Протестаномна 01.10.2014 року обсяг експорту значно скоротився до 8 685 909,3 тис. дол. США, що являє собою найменший показник за останні п'ять років.

Щодо обсягу імпорту, то спостерігається зростаюча тенденція протягом 2010-2013 років до 7 608 976,2 тис. дол. США наприкінці 2013 року. Водночас станом на 01.10.2014 року цей показник знизився на 3 346 436,70 і становив 4 262 539,5 тис. дол. США.

Таким чином, сальдо зовнішньої торгівлі послугами в Україні протягом 2010-2014 років, на відміну від сальдо зовнішньої торгівлі товарами, було позитивним (рис. 5).

Підсумки зовнішньоторговельних операцій України протягом 2010-2014 років наводимо на рис. 5.

Аналізуючи рис. 5, спостерігаємо, що протягом аналізованого періоду сальдо зовнішньої торгівлі було негативним, виняток становить лише 2014 рік, протягом якого обсяг експорту значно перевищив імпортований потік.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, можна говорити про поживлення участі України в міжнародній торгівлі шляхом здійснення

зовнішньоторговельних операцій. З огляду на це, нині актуальним питанням стає не лише підвищення ефективності експортно-імпортованих торговельних операцій шляхом нарощення експорту з метою збільшення надходження до валового продукту країни, а й оптимізація витрат на проведення імпортованих операцій, а також впровадження у широке використання та зниження вартості на їх здійснення тих форм міжнародних розрахунків за операції, здійснені під час зовнішньоекономічної діяльності, які гарантують контрагентам найменші ризики [11].

За видами економічної діяльності найбільші експортні поставки в 2013 році здійснювали підприємства, основним видом діяльності яких є металургійне виробництво, – 25,6% від загального обсягу експорту.

У 2013 році з України експортовано близько 26,5 млн. т металопродукції, що на 3,6% перевищує відповідні показники 2012 року.

Зниження цін на світових ринках металу та металургійної продукції привело до того, що у вартісному вираженні експортні поставки металопродукції становили близько 14,3 млрд. дол., що на 6,7% менше, ніж у 2012 році.

Необхідно відзначити, що одним із напрямів збільшення експорту в металургії залишається модернізація виробництва, скорочення собі-

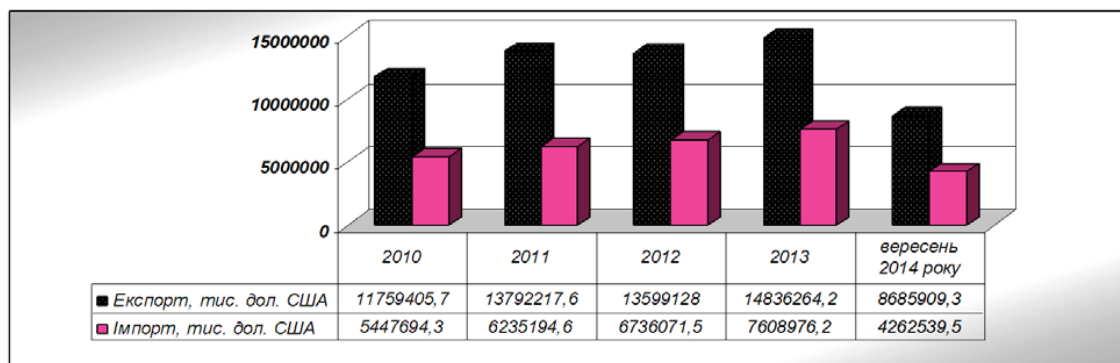

Рис. 4. Динаміка обсягу зовнішньої торгівлі послугами в Україні протягом 2010-2014 років, тис. дол. США

Джерело: складено автором за даними [4]

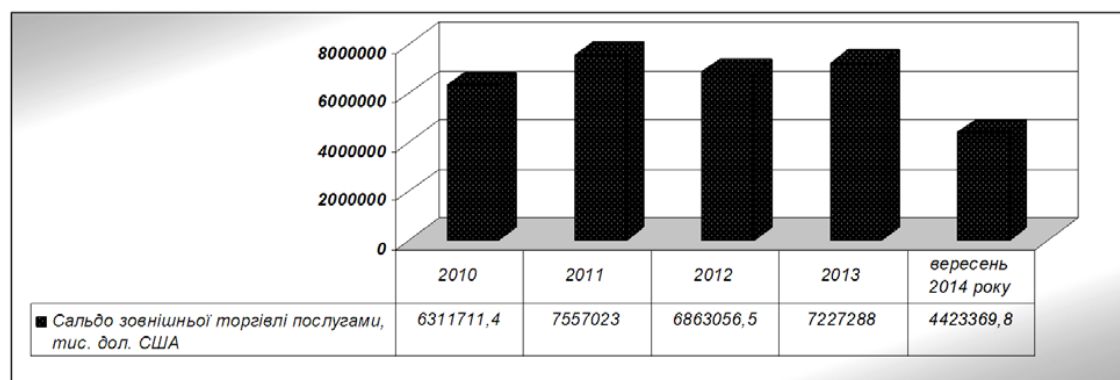

Рис. 4. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі послугами в Україні протягом 2010-2014 років, тис. дол. США

Джерело: складено автором за даними [4]

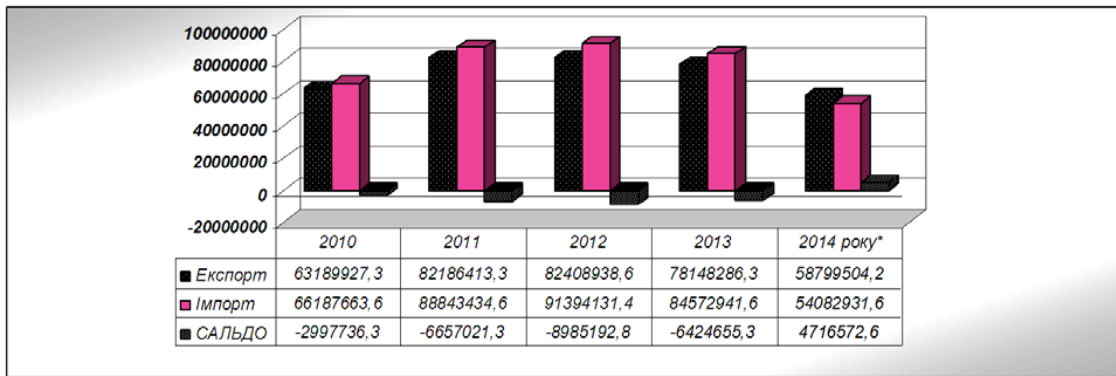

Рис. 5. Динаміка експортно-імпортних операцій України протягом 2010-2014 років, тис. дол. США

Джерело: складено автором за даними [4]

* Примітка: статистичні дані за товарами за 2014 рік – станом на кінець листопада; дані за послугами – станом на кінець вересня.

вартості, виробництво продукції більш високої якості.

З огляду на поточну політичну та економічну ситуацію в країні, у 2014 році спостерігалось зниження імпорту продукції металургійного комплексу. При цьому важливих змін географічної структури імпорту не було відзначено.

Варто констатувати, що саме продукція металургійної галузі відіграє ключову роль із позиції визначення позитивних впливів зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання на формування ключових макроекономічних показників країни, до яких варто віднести прийнятність стану платіжного балансу країни, інфляційні очікування і вартість національної грошової одиниці. Проте дані рис. 6 також вказують і на негатив у розвитку зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів металургійної галузі, сутність якого зводиться до наявної тенденції щодо зменшення коефіцієнта покриття експорту імпортом товарів у досліджуваному періоді.

Металургійна галузь є одним із найголовніших елементів економіки України та відіграє дуже важливу роль у її подальшому розвитку. Металургія – головне джерело надходжень іноземної валюти до державного бюджету України. Продукція металургійного комплексу є основною складовою частиною експорту промислової галузі країни, у зв'язку із чим актуальною проблемою є необхідність удосконалення системи обслуговування міжнародних розрахунків за зовнішньоторговельними операціями. Це зумовлено змінами, які відбуваються в економіці, зовнішньоекономічних зв'язках, фінансовій і банківській системах України. Товарообіг України з іншими країнами за операціями металургійного комплексу приводить до збільшення числа зовнішньоторговельних операцій і, відповідно, до збільшення обсягів розрахункових операцій за ними. Таким чином, розвиток міжнародних розрахунків за зовнішньоторговельними операціями металургійного комплексу є важливим фактором розвитку зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств.

Висновки. Ефективність здійснення зовнішньоекономічних торговельних операцій являє собою результативний показник, завдяки якому можна говорити про конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку загалом і певних сегментів її економіки зокрема; здатність країни забезпечувати потреби її населення та нарощувати обсяги валового продукту, використовуючи власні ресурси. Тому підвищення ефективності здійснення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності таких операцій потребує постійної уваги з огляду на турбулентність ринкового середовища, глобалізація якого здійснює постійні виклики та посилює конкуренцію між її учасниками. Тому предметом подальших досліджень у цьому напрямку може стати аналіз форм міжнародних розрахунків під час здійснення зовнішньоторговельних операцій з використанням галузевого призначення під призмю оптимізації витрат на їх здійснення та зменшення ризиків для її учасників. У підсумку такий підхід повинен мінімізувати накладні витрати на здійснення таких операцій, що в результаті збільшує прибуток контрагентів, а отже, підвищує перспективу подальшого зростання валового продукту країни загалом шляхом розширення діяльності суб'єктами підприємницької діяльності.

Використання комбінованих форм розрахунку разом із розробленням та впровадженням сучасних програмних комплексів дасть можливість більш ефективно розробляти та вдосконалювати платіжні умови зовнішньоторговельних угод.

Аналіз та формалізація процесів проведення угод за експортно-імпортними торговельними операціями дасть можливість побудувати оптимізовані за критеріями часу, вартості та ризиків інформаційно-структурні моделі, які можуть стати базою для розроблення нових технічних вимог для побудови програмних модулів.

Інвестиції в розроблення новітніх інформаційних систем, які б давали можливість відслідковувати весь процес проведення зовнішньоторговельних операцій та розрахунків за ними,

допомогли б державним контролюючим органам більш ретельно в режимі реального часу контролювати проходження експортно-імпорتنих торгових потокових процесів та уникнути незаконних дій, пов'язаних із проведенням зовнішньоторговельних контрактів та відмовою або затримкою оплати за ними.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Загородній А.Г. Зовнішньоекономічна діяльність: [термінологічний слов.] / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Кондор, 2007. – 168 с.
2. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Закон від 16.04.1991 р. – Верховна Рада України. – Режим доступу до закону: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
3. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: [Підручник] / Новицький В.Є. – К.: КНЕУ, 2003. – 948 с.
4. Офіційний сайт Держкомстату: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Шкурупій О.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: [навч. посіб.] / За ред. О.В. Шкурупій. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
6. Офіційний сайт Міністерства Економічного Розвитку і Торівлі України «Основні показники економічного і соціального розвитку України» [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=OsnovniPokaznikiEkonomichnogoSotsialnogoRozvitkuUkraini>
7. Офіційне інтернет-представництво національного банку України «Нормативно-правові акти з питань безготівкових розрахунків» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=66326
8. Международная стандартная банковская практика International Standard Banking Practice: по проверке документов по документар. аккредитивам: ред. 2007 г. для UCP600. – М: Инфотропик медиа, 2011. – 160 с. Публикация ICC № 681.
9. Михайлов Д.М. Международные контракты и расчеты. / Д. Михайлов / 2-е изд., Профессиональная практика, 2008. – 641 с.
10. Унифицированные правила и обычаи для документарных аккредитивов. Публикация ICC № 600, 2006.
11. Михайлишин Л.І. Вектори інтеграції України в ЄС чи СНД / Л.І. Михайлишин // Науково-інформаційний вісник «Економіка». – 2013. – № 3. – С. 172-181.